

Лепекић

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 13143

Год. VI.

Број 1.

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 3 Јануара 1893.

ПЕСНИШТВО

У СПОКОЈСТВУ

Ја не знам што стреним, шта ме боли тако,
Кад се нити уздах нити суза јавља?

У спокојству жељном нисам давно плако
Нит' ме више спомен из прошлости здравља —
Одвићута мисо више ми не лета
По гробовљу тужном покојнога света.

Ал ми пламен суне на образе пујне
Из дубина, где ми мртви боли леже,

Зачујем ли звоно кад жалобно зујне
Па се ко јецање по магли разлиже —

Тако с боним шумом ветрић шири крило
Над местима, где је гробље некад било;
Кукавица тако у даљини кука,
Кад огреје сунце, живне младо доба,
А цветак пун слутње стрени од тог звука
Над понором можда некадањег гроба...

ПОШЉЕДЊИ БУРИЋ

Приповијетка с Приморја

I.

Зора, дивна септембарска зора бијаше
истом почела рудјети, а у примор-
ском селу Вигњу дјеца махом по-
устајала, на се живо узграбрила, као
да је збиља освануо Бадњи дан, јали
Свети Ловринац, сеоски сајам.

На мору не бјеше још ни једног брха,
а равно и тихо водено површје изгледаше,
у прозорици, као какво големо језеро.
Остраг, небу под облаке, дизао се сури
Велебит и одбијао прве сунчанице, оба-
сицљући рујном свјетлошћу читаву обалу.
Сприједа, на хоризонту, гдјекоја рибарска
лађица, раапетијем једром, очекиваше да

се „мајетрал“ дигне, како би се примала
крају. Друго ништа. Ни једне шајке, ни
једног пароброда на догледу.

На обали, у шјеску, пет-шест изврну-
тијех чамаца, под којима чепркаху кокоси.
Уза сами дрвени прстап, са мостићем пре-
ко ограде, љуљала се Света Мандалина,
највиша сеоска лађа, с којом се Вигањци
јутром у град вожаху, а којом управљаше
Иво Гера, сеоски скелепица.

Десно, под самијем „каштилиом“, сеоске
праље, кошарикама пунијем опрана рубља,
купљаху се у гомилици, дозивајући гласно
удаљеније друге, да скупа у град крену;
гдјекоја рибарска стопањица бијаше изни-

И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

јела пред кућу старе мреже, дајбуди да их криш; али, за дивно чудо, нити црве пристунаху лађи, да се укрцају, нити се друге могаху накатити да у шлетиво иглу задједу, но све нешто нагађаху, пиждрећи непрестано у исток, као да се одонуд нечему надају.

Дјеца међутим, боса и одрта, чупаве косе и прешлануте чашре, утркиваху се по жалу, хучећи и бучећи — већ како само приморска „берекинчад“ могу.

Не потраја много, а оно помоли сунце иза брда и обасја својим пламеним колупом сељачке колибе, раштркане по обали, при самоме рубу морском, на прозорима „каштеоским“ заблисташе стаклета, а морско лице, дотле равно као кристална плоча, осу се сребрнијем љустрицама и поче да трепери и да се набире под утицајем логана вјетрића са запада.

Лађар је још само тај повјетарац чекао, па да се по обичају од краја отисне и низа саму обалу пут града заједри. Неколико се људи бијаше већ укрцало и тамо амо по лађину крову размјестило; остали придолажаху, носећи скоро сваки по нешто бремена.

Указа се најзад и сеоски поштоноша, а женскадија још никако да се с краја макне.

Гера разави једру, које бјеше смотано и привезано уз катарку, патаче крмило, затим скочи на баш, окрете се ка женскињама, па се крупно издера:

— Мичите се отоле, погу сломиле! Зар да вас људи до ноћи овђе чекају, а!

— Ето нас, стрико, ето! — одазваше се праље, дигавши смјеста кошарике на главе и потекавши јатимце ка пристану.

— Шта им би јутрос, па се онако узлајаше? упита један од људи.

— А знаш ти, што је женска напаст, прихватиће други: дочуле синоћ, е ће контеша с контићем јутрос овамо, па их стало чаврљање, као да господа бо' зна откад у село не дођоше, а тамо нема ни мјесец дана како је шјор Фрањето на рибање долазио.

— Жене као жене, упаде неки старкеља обријане науснице, истресујући лулу на длан: — да им човјек уста сашије, а

оне би кроз нос проговориле. А што ћемо, ја? Није им се ни чудити: кад је господин у селу, цијелом је селу добро. Бог и душа, не сјећам се, да је још икад мреже истегао, а да они из комшилукa, који се на обали десисше, нијесу свој дио добили. Жене пак, те у кући раде, вазда по штогод собом у прегачи понесу.

— Би и више, да је стара издашније руке, примјети Гера, спремајућ се, да отисне на крај даску, преко које бијаше истом у брод ушла Анђелија Шоркова, најљепша сеоска цура, која носаше у град нешто зелени и котарицу смокава, прекриту лозвином. Остале жене, већином праље, бијаху већ ушле и посједале са својим теретима, неке на крову, а неке доле, у самоме кориту; јер, наравна ствар, прије треба да се изнамире људи, а женама већ како буде.

Кад све би у реду, бродар одријени уже, којим лађа бијаше уз крај привезана, одјурне ногом мостић, завезе двапут веслом, да се лађа обрне к вјетру, и кад се једру поче надимати, засједе на крму, да управља ходом.

Света Мандалина бјеше врло добра једрилица, и кад јој чича Иво главом правац даје, нема те виганске лађе, која би је у путу претекла. Сјем тога, хрптика јој бијаше скоро остругана и сва изнова намазана, па клизаше по води, као ледењак по мразу. Како се десетак лаката од краја одмаче, притегну Гера конопац, да једру боље носи, а лађа се сва успјени и полети кљуном у исток, као да је понесоме поморске виле.

Још се за који час чу граја женског ћеретања, па онда жагор постаде слабији, и мало по мало, те га нестаде у даљини.

Скоро у исти мах указа се на хоризонту, *Светој Мандалини* под вјетар, овећи варошки чамац са шатором.

Дјеца на обали, која бијаху поскакала у море да се купљу, цикнуше једногритице: „Ево контеше!“ и искочише махом на крај, да се облаче. Један се међу њима особито истицао са своје прљавштине. Бјеше то „Миш“, дјечко од својих тринаест година, коме се не знађаше ни отац ни мајка, но кога село бијаше посинило још у колијевци. Миш бјеше заиста право „сеоско дијете“.

Лети га храняху туђи воћњаци и виногради, а зими конитњаци, лупари и шкољци, што би дуж морске обале кушио, и гдјекоја оботница, што би је туђијем остима задио. Раскосман, прљав, развраћених прсију, носио би увијек туђе подерине, све криа до крие. Кожа му се, од морске слане, блисташе, ка' обуљена. Право му је име било Никица, али га у селу сви зваху „Миш“; то ради оне његове прљавштине, малих жвркастих очију и танка заковрчена носића, који те некуд подсеђаше на мишју њушку.

Миш бијаше у селу прави циганин; од природе снабдевен свијем манама приморског „берекичета“, бјеше он ипак добра срца и врло услужан дјечко. Кад би с мора грозила невјера, и ред било извлачити на суво чунове; кад би требало коме дати руку, да истегне из мора „трату“; кад би се село на какав тежи заједнички посао спремало: Миш би одмах међу првијема у помоћ притјепао, а да му не реку ни „хвала“. То, наравно, кад у селу не бјеше „шјор Франета“, јер кад овај с каквијем другом дође, на се у рибу да, онда је Миш за село пропао. Он тада по ваздуги дан у двор капље, да господару приправља врше, да му натиче мреку на удице, растире и купи мреже, хвата осјеком козице, тражи у пржини глиста и још које какве рибарске послове опрема. Узалуд би га тад сеоска гамад у игру, јал' у тиче мамила: њега за то вријеме не бјеше нигдје видјети. Није шала: кад се човјек из господске кујине храни и по три форинтаче на недјељу бере, а он треба и да нешто заради. У осталом, мреже треба у вече спуштати, зором дизати, а дању сушити и уређивати, па камо вријеме за екитачину?

У тили час бејаше Миш навучао на се кошуљу, старе модре сукнене чакшире (које су, мимо обичаја, још доста добро изгледале) и натакао на главу задњи остатак своје првене капице. Тим је, да богме, његова „тоалета“ била готова. Сад потрча десетак корачаја узаном стазицом, те од мора вођаше ка борњијем сеоскијем кућама, сави једном путањом, скокну још неколико пута, па се устави, заклони уста прикупљеном шаком, и викну колико му грло пошаше:

— О-о-о Перкане!

— Ој Мицу! — одазва се из једног винограда ојак мушки глас.

— Ево их ће долазе.

— Јесу ли близу?

— Прошли су Госпни Кук; биће овђе у који час: потежи.

— Ето ме, ето.

И Мишов одазивач, крупан, једар момак од својих двадесет година, испале из виноградске живице, посећи у једној руци Ђускију, а у другој дебеле приморске папуче, које ће путем обути.

Перкан Шорак, рођени брат оне исте Анђелије, што се мало час бијаше укrcала на *Светој Мандалини*, служаше у госпође Бриђиде, удовице конта Инокентија Бурића (којој припадале вигањски „кашти“) уједно као дворник и као башчован. То се зваће од давних давнина у Шоракà кући са оца на сина преносило. Некад су Шораци од те службе масну зараду угонили; то док у Приморју владале Млечић, и Бурићи службаху републику као сердари и часници на дуждевим галијама; ал' кад млетачка звијезда зађе са далматинског неба, па се утопи у бурно море првог француског царства, угаси се и Бурићима крсна свијећа, и као многи млетачки великаши спану и они земаном на сушту, и то грдно отанчалу дједовину. Остаде им, истина, контовска титула, али шта ће им, вељаху они, „контство“, кад се нема шта „контати“ (бројати)? И тако тај племићки назив, мало по мало, у потписивању, изоставе сасвијем. Пошљедњи Бурић, који га се још чврсто држаше (ал' и то више навике, по сујете ради), бјеше конте Николето, Инокентијев отац; Инокентије га се пак, након 48-ме године, одрече сасвијем, као ствари недостојне једног заповједника „народне гарде“, као што сам бјеше. Што се напокон тиче „шјор Франета“, задњег огранка Бурића куће, он не само да се није том титулом служио, него је, као слободњак и поморац, у својој души чак и презирао. Старији сељаци зваху га опет „контњем“, а матер му „контешом“, као што бјеху из малена навикли; али млађи свијет, Франетови вршњаци, који би се с мрнарнице враћали, не зваху га друкчије, по

„шјор Франето“, што њему сасвијем право бјеше.

Како рекосмо, имање Бурића бијаше у потоње вријеме на врло танке гране спало. Један дио иметка бијаше, у преко по вијека, позобало раскалашно живовање конта Николета и сина му Инокентија; а од онога, те иза њих двају оста, оде добар дио у Франетово школовање, тако да од некадашњег виганског спахилука контеши Бриђиди, данас јединој власници, остало је једва двадесет хектара земље око „каштила“ и једна мала борова шумица. Све то бјеше у рукама Перкановим, који обрађиваше земље и држаше кључе од „каштила“. За тај је труд свој Перкан уживао један дио плода „у нарави“, и уз то неколико годишњих форината као „дворник“ (дворски чувар). Зарада не бијаше бо' зна колика, али Шорацима, који имађаху и нешто свога у селу, а при том живљаху још у заједници (ма да се старији брат бјеше оженио), испадаше опет добро.

Миш и Перкан потекоше дакле скупа ка пристану. Дјечурлија, још на пола мокра од купања, бијаху већ нахрупила на пристанску скелицу, радознала да виде, кога ће шјор Франето са собом довести, и шта ће све контеши са собом донијети. Чамац се већ у велике примицаше, кидајући море

(Наставиће се)

својим оштрим кљуном и остављајућ за собом широку бразду смарагдове боје. Војци завезоше још двапут из петњијех жила, затим пустише весла, и лађица пристаде поребарке уза сами пристан, као да је когод бјеше руком намјестио.

Пошто јој шатор доле крму заклањаше, они се на крају тек сада сјетеше, е је шјор Франето сам у лађи. Миш и Перкан приступише одмах ка чамацу, скидоше капе с главе и скоро у један мах поздравине:

— Добри нам дошли, господару!

— Здраво, Перкане; здраво и ти, Мишко! одврати шјор Франето, додајућ им из лађе неке ситније ствари.

— Зар ви сами, господару? упитаће Перкан: као да нас је ове године господарица сасвијем заборавила.

— Доћи ће и она, Перкане, доћи; али доцније, одврати контић. Пак додаде:

— Је л' све у реду, горје?

— Јес, шјор, још од јуче.

И шјор Франето Бурић, испитани поморски капетан, племићки огранак и јединак у удовице мајке, младић средњег става, витак, приномањаст, прие густе браднице и прецланута лица, искочи на крај, на се упути махом „каштилу“ својијех пређа, док се војци, пошто искрцаше остали пртљаг, вратише истијем путем у град.

Марко Цар

МАТИ ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

По мемоарима њезине појерке написао Миниел Делин

С француског превоо Д. Јеврић

I.

Увод — Претци Ивана Тургењева — Очух тиранин — Отац романсјеров — Немачка једна кнегиња хвали његову лепоту — Живот госпоштине у Спаскојем селу

Године 1838., неколико дана после мога рођења, одише ме моји родитељи по жељи госпође Тургењевљеве, матере славног романсјера, њеној кући у Москву. Она ме усвоји, и ја сам живела код ње до последњег јој часа.

После смрти нашег непрежаљеног романсјера новине су се јако занимале о његовој матери, те су писале о њој врло несимпатично. Моја прича не ће опроврћи њихова мишљења, али ћу ја, из поштовања према истини, изнети на свет неке

прилике из живота госпође Тургењевљеве, које би cadre биле занети и мање напрасну и мање горду нарав, него што је била у ње. Она је принадала другом времену и другим обичајима, пошто су наши.

У њеним жилама текла је крв Љутовичова, свемоћне, необуздане госпоштине.

Иван Тургењев описао је своје претке у „Три слике“ и „Ратару Овејаникову“, а те су новеле међу „Ловчевим зашеницима“.

По кобном закону наследства наследила је мати Ивана Тургењева ту нарав од својих старих; али се њезина себичност, властољубље а кад и кад и суровост развили и утврдили

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

неправдом, коју је претрпела у свом детињству.

Још као мало дете изгубила је свога оца, пак је васпитана у кући другог мужа њене мајере, где беше ужасно зостављана.

Мени су познате о том тако ужасне појединости, да се чисто грозим, да их овде опишем.

Сомов, њен очух, мрзео ју је. Морала је да трпи сваку његову ђуд и сваку ђуд његових кћери; он ју је тукао и свакако понижавао.

У седамнаестој њезиној години поступиаху с њом још много ружније. Једног дана, кад не хтеде ни како да пристане на његове срамне и грешне жеље, Сомов хтеде да је на најсрамнији начин казни. Млада се девојка одлучи, да побегне. У недоруху утече од куће на пешке пређе шездесет километара, док не дође у Спаскоје село — где се касније родио Иван Тургењев — свом ујаку Љутовинову.

Ујак је прими у своју заштиту и не хтеде је повратити очуху, ма да ју је и мати њезина некала.

Мати Тургењевљева живела је код свога ујака све до његове смрти. О његовој смрти говорило се свашта.

Нећака Ивана Љутовинова наследи све његово огромно богатство. Њој беше тада тридесет година.

Ослобођена у свом деловању свију сметња могла је та жена необуздане нарави рећи: „Сад могу све!“

Виђећемо касније, с каквим је убеђењем веровала у своју моћ и како ју је употребљавала према свима, који су с њом долазили у додир. Како је имала на хиљаде робова и како беше веома богата, мишљаше, да се све мора покорити њеној вољи; по брзо ће увидети, да на овом свету има и туђе воље, која иште своје право.

На кратко време после ујакове смрти уда се Варвара Петровна за Сергија Николајевића Тургењева.

Само толико знам о оцу нашег романојера, да је био човек необичне лепоте. Једном га прикажу једној немачкој кнегињи владарици. Неколико година касније беше госпођа Тургењевљева у исто време у Карловим варима, кад и та кнегиња. Један пут се обе ове госпође сусреташе на извору. Госпођа Тургењевљева пружи руку, да напуни своју чашу водом. На руци јој беше гривна са сликом њезина мужа. Кнегиња је ухвати за руку, на повиче.

— Ах! Та ви сте жена Тургењевљева? Ја

га писам заборавила... После цара Александра I, он је најлепши човек, кога сам у свом веку видела.

На својим су добрима Тургењевљевци проводили раскошан бољарски живот, за који и у иноземству добро знају.

Богатство госпође Тургењевљеве, њен дух, њено искуство, углед њена мужа, све је то привлачило у њихов замак цело окрбно богато племство. Она је имала своју цркву, своје позориште, у којем су глумили њени робови, па и свој оркестар. Ко је био позван у Спаскоје, тај је то сматрао за велику част.

Госпођа беше тако духовита, тако умиљата — смела бих рећи: очаравала је — да је имала силесију обожавалаца, ма да не беше ни млада, ни лепа. Лице јој је било мало богињаво.

II.

Тургењевљева породица — Срећан утецај Ивана Тургењева на материјални карактер — Аристофанове „Жабе“ — Смеј Ивана Тургењева — Материјални и синољев дневник

Породица романојерова састојала се у оно време, кад ови мемоари започињу, из госпође Тургењевљеве, њена девера Николе, који је, после смрти мужа јој, управљао њеним добрима, и из њена два сина Николе и Ивана. Ту сам на послетку била и ја, као усвојена ћерка, „кућевно дете“, и још једна нећака.

Осим тога беше у кући више страних учитеља свирке и учитељица, који су се често мењали. Госпођа Тургењевљева није никада никога дуго трпела, нити би се њена поносита нарав дуго задовољавала ма чијом послушношћу, ко има њој да захвали свој хлебац.

Њено властољубље, потреба да влада, простијала се и ван њене породице и њених робова. Она је господарила над свима, који су јој се приближавали и који су ступили ма у какав одношај с њом, тако да је својој вољи потчињавала и онаке особе, које не беху ни најмање обвезане да јој се покоравају.

Често је био довољан један једини поглед, да запуши уста свакоме, ко би се усудио, да уред њом изрази своје мишљење, које би било противно њену мишљењу. Нико није имао права, да пред њом одржи своје мишљење против њена. Једини њен љубимац Иван имао је то право, али је морао изражавати најлепшим и најпокорнијим изразима своје жеље или своје жаљење, молећи а никако препирући се.

Кад је Иван Тургењев био у Спаскојем селу, мати му је била са свим друкчија. Она је предсретала своје људе благо, шта више успљавала се, да другима чини добра, не би ли изазвала осмејак на лице свога љубимца, свога „Венијамина“.

Иван Тургењев имао је обичај да ме узме на руке и да са мном збија свакојаке лакрдије. Он је био још врло млад пак је волео детињарити.

Тада је баш учио грчки те је читао Аристофана. Једног јутра дође му у помет, да ме натера, да говорим „жабљим језиком“.

Научи ме ове слокове: Бреке-ке-кеке-квак-квак... нашао их је у Аристофановој знаменитој комедији. Попне ме на сто, стави ме са раширеним рукама у класичну позитуру, те сам морала, из почетка полагаано, а после све брже, крекетати. Ми смо се слатко смејали, на велики јед госпође Тургењевљеве, која нас је сваки час корела.

— Окани се један пут, Иване! говорила му је. Хоћеш да поквариш то дериште; направићеш од ње мушкобану.

Није могла да подибен безбрижни смеј, којим се вазда смејао њен „Венијамин“.

— Та престани, Иване! викала би. То није у реду, да се тако смејеш. Шта значи тај протачки смех?

Кад је Иван одлазио у иноземство, тај је растанак матер му јако заболоо. Имам још у рукама њену бележницу из године 1839 и 1840. У њој нађох написане ове редове, из којих се може увидети њена туга за милим јој сином.

„1839. — Мом сину Ивану:

„Иван је моје сунце; ја видим само њега; а кад ми оно потамни, ја не видим јасно, ја не знам више, где сам.

„Материно се срце никада не вара, а ти знаш, Иване, да ме моје осећање мање вара, него мој разум“.

Читала сам у неким новинама, да је госпођа Тургењевљева свој дневник оставила свом сину. Но ја за извесно знам, јер сам била баш онде, да је њен дневник и сва њена пренешка године 1849. изгорела у градини у Спаскојем селу.

Је ли то услед оног кобног закона наследства, да ни Иван Тургењев не хтеде свој дневник да изда на свет, него га је, као и мати, сагорео у Буживалу, такођер у једној градини.

(Наставиће се).

ПОУКА

СЛУЖБЕНО ДОПИСИВАЊЕ ПЛИНИЈА МЛАЂЕГ И ТРАЈАНА

(Из пештаманог дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првога и почетак другог столећа по Исусу)

Једнога дана Трајан је на други начин показао, колико има поуздања у свога љубимца; послао га је за намјесника (*legatus Augusti pro praetore*) у далеку Витинију. То је римска провинција у малој Азији; земља је на пола кршевита, на пола родна; велике су и данас у њој шуме, а веће и мање ријеке и потоци испресјецају је на све стране; за римско доба цвала је тамо трговина и промет, особито у Прусији (данас Брус), у Ниџији и у главном граду Никомедији. Ал у таковој земљи наш намјесник није могао наћи све удобности римскога живота; становници, поријеклом Грци и Трачани, били су немирне људи, укљоци, склони на раскош, као што је увијек тако било у источним крајевима, а владати таквим свијетом није никад лак посао; али је наш писар послат од цара, па шта није кадар учинити за свог господара и за

државу! „Провинција — рече му Трајан — увидјеће сад да се нијесам могао боље скрбити за њу; ти ћеш се пак постарати да им покажем, како све, што радиш, у моје име радиш.“¹ Наш Плиније дакле укрца на лађу своју пртљагу и своје миле књиге, па одједри.

У вријеме овог његова посланства пада оно за историју државне администрације врло важно дописивање међу намјесником и царем у Риму.

Ако смо се у осталим писмима упознали са добрим срцем и честитим карактером нашег писца, у службеном дописивању с владарем Плиније нам изгледа као човјек, који није на свом правом мјесту, као човјек неодлучан у важнијим питањима; то је неки администратор, који је и за најпростију ствар принуђен да се свјетује у господара; то је намјесник, који, и уз најбољу вољу, да у-

¹ Epist. X. 29.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

правља повјереном му провинцијом, како је с разлогом цар од њега очекивао, опет пред сваком маленкости стане, колеба се, не може да се лати логична ријешења појединих посала. Већ прије бијаше писао своје пријатељу Максиму, како треба да се легат влада у земљи, у коју је послат: „Не дирај у њихове богове, шућу њихове старине, њихова велика дјела и старе традиције; не такни се њихова достојанства ни њихових установа, а знај да ће на те срамота пасти, дигнеш ли им и задњу сјену слободе, што им је преостала; криво схваћаш своју улогу, ако мислиш, да ће ти обијест, насиље и страховање сачувати моћ и углед.“²

Витињани нијесу сигурно имали узрока, да се туже на таква намјесника, а ма им је сигурно досађивало, што се је Плиније за сваку и најмању ствар обраћао у Рим, кад је ето могао сам да прекине. И Трајану су сметала та вјечита питања за савјет, и више му је пута отписао, нека се влада по тамошњим обичајима. Да видимо, у какове се је потанкости губила строга а у исто вријеме и плашљива Плинијева савијест, и како је у свему цјепидлачио, навешћемо један од толиких примјера. „Молим те, господару — пише једном у Рим — да ми доскочиш твојим савјетом, јер не могу да се одлучим, хоћу ли да градска полиција чува тамнице, или ћу да их чувају војници; јер не знам, могу ли се поуздати у градске стражаре, а опет жао ми је, што војска онако своју поглавиту службу занемарује. У толико ја сам полицији додао неколико војника, али се сад бојим, догоди ли се што од какве њихове заједничке погрешке, да полиција не баца кривицу на војнике, а војници на њу.“ Да га спасе од те страховите неприлике, цар му у кратко одговори: „Мој предраги Секунде, пије никаква потреба да и војска чува тамнице; боље је да се држимо обичаја те провинције, а тамнице нека чува ко и до сад“ — на надада некако пронички — „требаће наравно да врше своју дужност што је боље могуће, а то ће, драги мој, стајати до твоје пажње.“³ Други је пут наш Плиније опет у великој двоумици: „Обичај је — пише — кад ко заузме какво почасно мјесто, да раздијели ситан новац у народу: је ли то добро?“ — „Није добро — отписује му Трајан — али ја сам тебе бап за то послао да по твоје бистроме уму поправиш, што

мислиш да је зло.“⁴ Види се, како је цару додијавало то свјетовање за сваку најмању ствар, али у исто доба познаје се по одговорима његов здрав разум и чисти поглед. Трајанова су писма кратка, периоди су ожети, стил је достојанствен: једном ријечју, све је задахнуто оном *imperatoria brevitate*, што толико доликује високом положају римскога цара.

Читајући то њихово дописивање, морамо се чисто дивити човјеку, који из далеког Рима, (од Италије до Плинијева провинције 2250 км.), управља сваком граном администрације; али у исто вријеме то нам је велик и жалостан доказ огромне царске моћи; жалостан, јер шта ће се од толиког царства догодити, падне ли влада у руке неваљалу човјеку? Трајан се брине за купатила у Прусији, за пратњу тамошњем прокуратору, за пожарнике у Никомедији, за водоводе, за финансијално стање појединих муниципија, за храмове, за гробља; он удијељује повластице, он суди у размирицама, он се брине за војнике, он се уплеће у грађанске сенате и т. д.⁵ Кад пак промислимо, да се је цар старао онако по свој прилици и за остале провинције, веће и важније од Витиније, онда ваља да питамо, какви су то људи били ти римски цареви те им је дотјецало времена и снаге да подносе толики терет? Пристанемо ли уз данашњу критику, која држи, да се остали намјесници нијесу онако често обраћали у Рим и у свему цјепидлачили као наш Плиније, опет то стоји да је царска моћ била неограничена и начела се је свуда у јавни живот

Да можемо боље разумјети одношаје између покрајина и главнога града, треба да продремо у унутрашње околности царства, и да посматрамо из ближега онај вез, који је скопчavaо провинцију с Римом. Онај ће нам вез протумачити државно централизовање, чије смо трагове ту скоро нашли у Плинијеву дописивању: централизовање ће једном ринути у пронаст државу и с њом и сву цивилизацију старинског свијета.

Римско се царство, све до првог столећа, не смије просуђивати модерним појмом монархије. Држава је данас поравнала све унутрашње разлике; закони, који ваљају за један град, ваљају и за остале; централној су управи потчињене почаше управе, што су по покрајинама;

² Epist. VIII. 24.

³ Epist. X. 30. 31.

⁴ Epist.

⁵ Epist. 6, 58, 73, 85...

Влада је себи присвојкла неку турску власт, услијед које може да се у свашта умјешна и све да прегледа; има у њој једно главно средиште, у које, по разним путевима, утјече пошљедак појединих администрација. Али за вријеме првих царева државу су сачињавала мања и већа опћинства, која су се сама по себи по републиканском облику управљала; Рим се није уплетао у њихове приватне ствари, није се мијешао у њихове установе; себи је придржавао само политичку и финансијалну управу. Оваково је стање трајало, можемо рећи, до краја првога стољећа; с. Антонинском породицом пак почела је промјена на ухар царској власти, а на штету муниципалној автономiji. „Антонини — каже Dugny — од Нерве па све до Марка Аврелија, бијаху људи задахнути најбољом вољом, вршили су савијесно своје дужности као владари толике државе, али за цијело нијесу показали неку особиту државничку памет, колико ни најбољи између њихових претходника, јер су баш они поставили и утврдили елементе свеопћег централизовања“.⁶

⁶ П. 208.

Познавајући благи карактер тих људи, лако нам је закључити да су они свој задатак по-степенним и мирним начином извршавали; опћине, градови, провинције, и ако су губиле под њима своје стародревне повластице и слободу, опет та промјена у њихову поретку није била за стално толико страшна; умирала је автономна управа, али је падала у честите руке; ко је жалио за мртвом слободом, није жалио што му је сад таки господар. Ту велику промјену треба да припишемо највише Трајану.

Да изведе своју накану, он удари путем, који је био непознат његовим прецима. Новци, на којима је ударено *Libertas publica*, и Плиније, који у све гласе јавља препороћену слободу, то нам све чисто показује, којим се је среством послуживао Трајан. Говорили смо о тој Плинијевој „слободи“, и што се онда разумијевало под том ријечи; али је вријеме да речемо, како се је владар окористио тим јавним усхићењем.

(Наставиће се.)

Јосип Берса.

КЊИЖЕВНОСТ

ПРИЛОЗИ СРПСКОМ РЈЕЧНИКУ

Сабрао по Босни и Херцеговини.

Игњат И. Димић

Од када је у Босну ушла западна култура а с њоме нови људи, нови обичаји и нове ствари, од тада је почело тамо нестајати и онијех ријечи, којима је народ стотинама година обиљежавао поједине врсте оруђа, производе домаће индустрије, народне јествине и друге ђаконије. И тијех ријечи *брзо ће нестати* — баш онако, како је у народу нестало народнијех имена биља, од када су учени љечници подвезали руке видарицама, те оне више не знају ни за биљке а тако ни за имена им.

Ну међу ријечима, које се још чују из народнијех уста у Босни, има их доста, којих нема ни у Вукову ни у Даничићеву

рјечнику, или су једнострано протумачене. Ја сам кроз пет година у Босни биљежио све оне, које сам чуо у занатлијскијем радионицама, дућанима и иначе, па их сада предајем јавности, да тиме бар нешто отмен забораву а да и друге подбодем да купе оваку грађу. Ну ја се нијесам пирио ограничити само на прибиљежавање ријечи. Предсједник Берлинског етполошког друштва, професор Бастијан, рече, да у свакој земљи без трага ишчезавају производи примитивнога обрта, чим кроза земљу пробије железница, те да се с тога у задњем часу морају купити и за знаност спасавати. Код нас о таком кушљењу нико не мисли, па зато сам се код некијех ријечи унустио у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

опис самијех ствари, справа и т. д., те сам и у томе погледу можда нешто допринио српској књижи. Не ћу рећи, да је о свакој ријечи и ствари све казано, па с тога ће ми мило бити, ако моја тумачења ко год попуни или исправи, а то очекујем у толико радије, што сам ову грађу употребио при попуњавању „Трговачке терминологије“, што је кани издати босанска влада.

Алва. Справа палик на жлицу, само масивнија и неспретнија, од гвожђа а још чешће од бабра. Њом се кавови пропајају (леме). Она се угрије, припој се метне на оно мјесто, за које треба да се прими, те ајвом амо тамо таре, док се не растопи. Löthkolben.

Арир. Непреварена свила. Rohseide, Grège. Говори се у Посавини (у народнијем пјесмама спомиње се у „арирли“-кошуљама). Вук је забиљежио ријеч ерир.

Афина. Stampfer (beim Stampfen und Treiben der Metalle). У Сарајеву.

Бабурача. Оно стакло, што истече с гвожђем, кад се руде кале. У Босни није прије било т. з. „јени-мајдана“ (Hochöfen), већ само обичнијех пећи; ну њихове се бабураче не разликују битно, те би се с тога за ријеч Hochotenschlacke („шљака“) могла узети „бабурача“ или „бача“ (Види ниже). Вареш.

Бадањ. Осим онијех значења, што се спомињу у Вукову рјечнику, бадањ је мостарекијем „табацама“ (Gärber) 2¹/₂ аршина дубока, 1¹/₂ аршина широка, подзидана и постављена јама, у којој се коже клаче.

Бадем. Лисичја кожа с бута.

Бале. Seidenleim.

Басма. Вуку је басма „gedruckte Leinwand“. У Цариграду значи та ријеч „gedruckte Cottone“, у Сарајеву пак просто *илмирио* платно, које је шарено, па се узимље за поставу гуњева. Припоменућу само, да се мисирско платно од лана зове bazz.

Басма-чит. Calico.

Бача. Види „бабурача“.

Бена. Врета шљукче; по ошвеу рекао бих да је Sumpfschnepfe. *Љубушки.*

Бехтуран. Врета биљке. *Гласинац.*

Бленица. Мед од убијенијех пчела. *Невесимље.*

Богаз. Гуша (воље) од лисичје коже.

Болдник. Doppeltuch.

Ббра. Ову ствар праве кујунције овако: уену

соли у лукшију, варе дуго (док сва вода не увари) а онда попрже оно што остане. Узимљу је мјесто „тенећара“, који је и њима познат. Може бити да су они од ријечи Вогах (=тенећар) извели ову сличну.

Босман. Хљеб од простијега домаћег пшеничног млива.

Босман из тенсије. Хљеб од „мутмела“ т. ј. млива, што из фабрика долази, те се у тенсијама пече; он је оздо шупљикав.

Ботена. Дебело неубијељено памучно платно; у Лици се зове жџц или жутац.

Брилевина. Вуна, што се обрије са мјенина, када од њих треба опуту кројити или их чинити. Pellwolle.

Бричевина = бријевина.

Буза. За ову врсту пића, које се у сваком крају турскога царства на други начин прави, вели Вук: ein Getränk aus Kukuruzbrot und Wasser а даље: „Срби по селима граде бузу особито уз часне посте од кукурузна хљеба и од воде, а Турци је граде од брашна (чини ми се од просена), па је носе те продају по варошима. — Бузу у Босни праве Македонци тако, да провело мливо замјесе с водом и квагом, оставе да укисне а онда полију водом и чекају док се добро не укисели; тад воду одлију и као бузу продају. По селима пак сељани метну мрве од кукуруза у воду, те одлију ову, кад се све укиселило.

Букавац. У Вукову рјечнику има ова ријеч али као 1) водени бик, 2) бунџија. У западној Босни, па по се на љеванском пољу, зову овако онај глас, што се у прољеће и јесен чује испод земље, те наличи на букање говеда. — У Херцеговини кажу и *букавац*.

Бурумлије. Мала кујунџијска кљештаца облијех врхова.

Бутарга. Botargue. Овако зову у Босни и Херцеговини ону рибу мријест, за коју Вук вели (под „авгутар“) да се припрема на Скадарском језеру, а од рибе скакавице.

Вљеница. Мед извучен ножем из саћа. *Херцеговина.*

Вијалица. Некаква биљка. *Гласинац.*

Влаченице. „Zieheisen“ са круцијем рупама, кроз које се неговани сребрени штапићи вуку, када кујунџије хоће да добију сребрен тае (жицу).

Вража. Танак „мајок“ (Cheviot).

Верижбача. Зове се и „синџирац“. Име биљке. На Романији планини.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Горњац. Овако зову у Босни горњи камен у млину. *Läufer.*

Горчица. Оно исто, што и „горка со“ (од *Bittersalz*) у српским школемим књигама. У *Босни* по варошима.

Гризуље. Клештаца плочнијех врхова, која требају кујунције.

Грно. *Frischherd.* *Вареш. Фојница.*

Гроздовача. Ракија од грозђа.

Грушац. Камена со. *Босанска Крајина.*

Грџ. Овако зову по „урупа“ (види „урупа“). *R. v. Schwegel* каже у свом дјелу „*Volkswirtschaftliche Studien über Konstantinopel und das anliegende Gebiet*“ да се аршини дијели на: „8 Roup à 2 ghirah“. Биће да је и ријеч пре постала од ове „ghirah“. Говори се онај-више у Херцеговини а први пут чуо сам је из уста једнога православног Србина Мостаранина. Грџ је према томе велик 0-0425 m.

Грувина. Некаква печурка, што се не једе. *Гласинац.*

Диверо. Штап дугачак 2 аршина, са костријети на једном крају, који се у клак замаче, кад се коже подмазују. *Мостар.*

Дип. 1. Доње лишће на духанском струку (в. „*одбирак*“). 2. Онај дио лисичје коже, што иде уздуж трбуха с једне и с друге стране од „црнади“ (види „црнад“).

Доњац. Доњи камен у млину. *Bodenstein.*

Дреза. Тако зову мухамеданске жене у Босни оно, што остане на дну суда, када се сапун прави. *Unterlauge.*

Дублон. Што Херцеговци зову потешњак, то босански Хришћани зову „дублон“, т. ј. златан новац од четири дуката (*Vierducatenstück*), који у турској валути вриједи 250 гроша или по кесе.

Душекљук. *Bettorell.* Сарајево.

Духаоница. *Gebläsegerat.* Вареш.

Дева-серцада. Врло fina серцада, што је кунују само најбогатији бегови; она није од девете длаке већ од „тифтака“ (*Matrair*).

Жеста. У Вукову рјечнику стоји, да је жеста оно исто, што и жестика (*acer tataricum L.*) а у хрватским се књигама она узимље мјесто ријечи *Spiritus* (одатле „жестика“ шћа). У Босни и Херцеговини „жеста“ није ни једно ни друго већ „*Seifensiederlauge*“. Мухамеданске жене још и данас саме собом варе сапун те за ту циљ направе најприје жесту: узму креча и луга, покиселе их, усну у ба-

дањ и налију врелом водом; то све добро помијешају и оставе, док се не охлади, а онда воду оциједи. Та вода је њима жеста.

Заметица. *Kupferschale.* Заметице долазе у Босну готове, те од њих бакарције израђују казане, ибрике и т. д.

Зарица. Ово је сир, који би Нџемци назвали *Zieger*. Праве га од слатке сурутке, из које су сир извадили, тако да је преваре и оно, што се варењем одвоји, покуне. Гдјекада до-лијевају сурутки — не би ли више зарнице добили — по нешто варенике. Некијема је зарница и провара, т. ј., сир што се добије од проварене варенике.

Зашакица. Онај дио руке иза шаке, гдје су *Handwurzelknochen*.

Зличак. Некаква биљка. *Гласинац.*

Зџ. Овако зову Мухамеданци јако танак свилен обао гајтан, којим се везу чохана народна одијела.

Зечина. *Hasenfell.*

Зечја со. *Arragonit.* Бос. Крајина.

Зечка. *Erbsenkäfer.* *Bronchus pisi.*

Извлакача. У Херцеговини зову овако *Tischlade*. У личком Пригорју реку „подетолњак“.

Илицета. Подугачко плочно и издубљено гвожђе (да би прет у њ могао стати), у коме се сребрен новац стои, те онда добије облик прета.

Јанак. Онај дио лисичје коже, који је са стране за ушима.

Јарач. *Das Schlüsselbein.*

Једивак. Танка греда, виша но шира.

Калсар (Вуку: *Karmesinleder*) јесте најбољи, крмезом лијепо дрвено а стално обојени мо-старски сахтијан.

Каплама. Овај хлеб прави се од мало *тврђе* за-кухана „мутмела“, али и од домаћег финијег пшеничног млива. Кисео је, озго наоколо обре-зан, те изгледа као да има капу.

Каплама ледра. За њу закуха се тијесто још тврђе, него за обичну капламу. Када тијесто укиса, то се раскуха: направи се један већи а један мањи колач, овај се метне с врх онога и пече.

Карамандал. Вунени атлас. *Lasting.*

Клаводан. *Goldene Cordonnets.*

Колобран. *Strassenpfosten.*

Коломаст. (Код Вука „коломаз“) *Wagenschmiere.*

Колотурница. *Rolle.*

Ковина. *Pferdehaut.*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Кордун. Овако зову у Сарајеву сваку врсту вршице. Биће од „Cordon“. (У Лици кажу „курдела“).

Крг. Много оваца на укупу (по више стотина), које љети пасу по планинама. Сарајевски котар. Крпељ. Gemeine Zeske. Код Вука је крпељ eine Schafflaus.

Кумаш. Овако зову у Сарајеву памучно платно са стријекама или квадратима од разнијех боја. Вуку је кумаш атлас.

Калана. Wolfsofen. Пећ, у којој су се у Босни (Вареш, Фојница, Стари Мајдан) гвоздене руде калиле.

Калика. Врста биљке. Гласинац.

Ластра. Одебело тенеће од гвожђа. Schwarzblesch.

Леке. Rostfleck. Вук вели да леће у Сријему значи Sommerfleck.

Лучум. Вук је написао „лучум“ те вели да је то ein Bindemittel (Kitt) von Baumwolle, ungelöschtem Kalk und Oel bei Wasserleitungen u. dgl. Сарајевски кујунџије праве лучум од сакрза (Collorhonium), лоја и стучена веремџа, те га међу у суде, које искуцавају (да се љенше куцају).

Лулице. Врста биљке. Гласинац.

Мада. Neusilber.

Макара. Senkloth.

Маткаф. Brustleier, Bohrgwinde.

Мачје злато. Pyrit.

Мац. Пакег гајтана, у којем може бити дванаест до двадесет и пет топова (већ према томе како је фин).

Маџа. Сирово гвожђе, што најчирје из калана истече, кад се отпуншти. Оно је смјеса „Roh-eisen“-а и „Frischeisen“-а.

Млава. Врело, које преко љета шишти из земље у планини, те се слабо позна да одавире.

Моруља. Морска со. Meersalz. Босна.

Мостра. Дебео зџ.

Морчица. Perlhuhn. Кажу и: морска кокош.

Морјанин. Грк из Грчке.

Музера. Schraubenmutter.

Мезгра. Aasseite (код коже). Мостар.

Надо. Шездесет товара руде. Вареш.

Нобе-шевер. Candiseucker. Сарајево.

Обршак. Горње лишће на духанском струку. Bestgut. Херцеговина.

Остава. Speisekammer. Бос. Крајина.

Пирге. Flecke. (У Лици кажу кокошима, које имају по себи „пирге“, да су „пиргасте“.) Јајце.

Плџа. Сребрен, у наоколо оплетен новац; зове се и цванцика (Conventions-Zwanziger).

Поганац. Пиротеки Ђилим, дужи од сметеника, што се у Босни продаје.

Подбирак-дип (на духанском струку).

Подрезина. Сухо празно саће (без меда).

Полуге. Варешко гвожђе, што се продаје у облику. полуге (Hebel). Bosnisches Stabeisen.

Посавац. Духан, што у Посавини расте.

Потенџак. Види: дублон.

Прадавац. Сир тротан (види „тротач“) Сарајево.

Превлагача. Мањало преко врата. Херцеговина.

Проболац. Drucker.

Прх. „Наступио прх“ кажу у Босни, када се птице стану селити.

Пуља = Лисичина. Bastseil. Босна.

Прга. Вук вели да је прга „јело од попржена сијерка, које се самеле у жрвњевима, па се брашно успе у врућу воду, те се попари, па се онда прга једе очицама као пура или каша“. Даље надовезује: „Ово се јело данас готови по Херцеговини и по њезинијем околинама, али је ријеч позната и у Србији. Миришу ти уста као да си пргу јела (у приповијести); С туђе њиве и чанак прге (заувар је)“. Прга, коју народ у Лици прави, разликује се од ове Вукове. Када у Лици хоће пргу да сваре, то узму млива од попржена јечма, успе у котло (или још боље бакрач) вреле воде и четврт сата (па и боље) варе; онда скоро сву воду (кашу) одлију а мливо под ватром добро утру. Прга се просиље, те није ни као мливо а ни као качамак. У Бос Крајини узму јечмено мливо, замијесе га, тијесто протисну кроз сито, те оно, што прође суше на сунцу и — кад затребају — варе подуго у води. То је њихова прга. У осталој Босни продају дјеца пргу по варошима; она наличи на попржену самлевену каву а праве је тако, да узму ланена сјемена, попрже га, смијешају са соли а онда у авану стукну. У Херцеговини има прге од двије руке. Једна се прави по селима а друга у варошима. За ону узимље народ јечам, док још није присипио (сазорио), наслажу власи у киту, опале на ватри, сатару, преберу, зрње попрже, самеле и од тога млива направе качамак (мандару), коју онда пргу зову. У варошима пак попрже писенично мливо, смијешају са соли, и у то мливу месо (кад га суха једу).

У Босанској (као и у Горњој) Крајини

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

значи ријеч *пекмез* оно што и њемачка (и то без обзира да ли је процијеђен или не) *Latwerge, Zwetschenmus*. У *Босни* (на по се-у Зеници, Високом и Сарајеву) значи *пекмез* оно исто што и њемачка *Obstsyrup* т. ј. оцијеђен уварен а ориједак сок од шљива, јабука и крушака; љути *пекмез* јесте од дивљака. (Вук вели: „пекмез: „*Syrup (von Birnen, Aepfeln* и. а.)). *Latwerge* зову у *Босни*, ако је

непроцијеђен, *бестигљ*, а ако је процијеђен, *мацури*. Ну мацуном зову и у води растопљен и уварен шећер.

Пронашљика.	Врсте биљака. Гласинац.
Цискавица.	
Пирика.	
Приљешак.	
Приљешчазам.	(Свршиће се).

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Пјесник и вила. Од *Николе I*. Цетиње, државна штампарија 1892. Вел. осмина. Стр. 205.

Одавна се поговарало — ја сам још летос разабрао — како витешки Господар Црне Горе довршује нов спев. А с радошћу је сваки пријатељ српскога песничтва из 49 броја „Гласа Пригорца“ разумео, да најновије дело Његова Височанства излази из штампе. 50 пак број истог листа донео је глас, да је спев не само готов и да се, уз одобрење високога аутора, разашиле на дар многим нашим заслужним и познатим умним трудбеницима, библијотекама учевних и књижевних завода, ђачким дружинама и књижевним листовима, но и да је — с дозволом узоритог песника — прочитан на свечаном вечеру Цетињске читаонице у очи Никоља дне и да је учинио најбољи утисак.

И „Стражилову“ је стигао тај мили дар те хита, да га прикаже оној огромној већини својих читалаца, који ни по најскупле новце не могу усветити да украсе своје књижнице најновијим делом Кнеза Николе. На жалост се овде, и то само у сухопарну изводу, даје изнети садржина лепога дела. Оно остало: прекаљени онај родољубни песнички занос и у сред заноса трезвене и једре и умне рефлексије, уз то природну — смео би човек рећи: урођену — уметност и лакоћу у версификацији и осталим све по избор ередетвима, што припомажу те песничко дело буде са свих страна непрекорно — то све се даје само осетити непоередно у читању, а са сувереним презрењем гледа доле на сваки опне, као на сићушан створац, којем није вредно ни пркосити.

Спеву на почетку призивље песник вилу, своју „милу другарицу, посетриму вазда младу“, да га „мало надахне мирисом своје душе“, да му „одвеже духу крило“, подсећа је на први са-

станак им пре „тридесет љета“, кад се оно на Ловћену унознаше, збратимине, кад она њему лиру, он њојзи венац даде, па је преклиње, да не да, да им се „дружба баци у њедра заборав“, јер

„Што би рекла повјест стара,
Домовина и јунаци?“

И одзива се вољно „вазда иста вјерна другарица“, ма да је „час непогоде“, јер је

„У природи свашта стало...
...
...
Кад по земљи гора сије
И потоље лишће с гране.“

Затекавши га „замишљена на кормилу лађе“, не брани му до душе, да „измеђ’ шкоља бодрим оком“ гледа, да лађу „зло не снађе“, јер је „аманет

Та лађица на таласе;
Па те стало муке, главе,
Она ваља да се спасе!“

али га ипак коре, што је нагао, да „исправља и поправља и данашње учи људе“, није му, вели, вајде, кад и онако

„Срећу српску зла је рука
Пут попора већ завела.“

Па му „набраја српске мане“, но он, признајући до душе, да „Срб има мана нешто“, одбија њене прекоре, кличући:

„Није Србији мој такови —
Благодетством Србији дише!“

Пун је снаге и живота. . . .“

„У срце дирнут“ прекорима своје дрѹге, моли је најпосле, да му „мисли часом одврати од зла српског, од злотворâ...“ па како му сад „уму треба“ мира,

Мало приче, заговора“,
то је моли, да га „заведе бје далеко

Испод неба над облаке“
ца да му „прича што год из прошлости за хе-
роје, за јунаке“, да му покаже своје „сјајне
дворе,

У које се куше дуси,
Да боговски језик зборе,
на да му покаже „врело знања,
С кога гениј воде пије“,
да га „научи лијепоме“ да му „објасни, што је
вјечност,

Плаче ли се кад и тамо,
Ил су сузе јединствено
Својство земље ове само?“
У дивној алегорији, која се ни мало не стиди
старо-класичке епике о Фајетонтовим сестрама,
прича му вила, како се, одмах по што се „ови
мир начини“ од њених суза заче Језеро Ска-
дарско, како те сузе „природа сачува

Као бисер у кутију,
Да се изван дивне Зете
Моје сузе не пролију“.
Обећаваши му још, чим је позове, да ће опет
доћи,

„Било јутром ил вечером,
Или даном или ноћи“
да му „дуге прича приче
Догађаја у том крају,
Које повјест не биљежи,
Нит се многи још познају“.
растаје се с њим, да му се по молби му опет
„најави

Тамо неће у прољеће,
Кад престале сињег, киша,
И кад почне ницаг цвјеће.
На други састапак долази вила са китом цвећа,
које узабра „по разбоју, по Косову“, у којег
је „моћ снажна“,

„Родила га
Земља влажна“
Још од крви
Од јунака....“
и које „навјештаје чак у ове нараштаје роду
Дужност свету,
Да полети
На освету“.

Песник је теши „бољим данима“ и „згодама удо-
бнијима“, но она наваљује, не уважавајући му,
што се „изговара слогом“. Узалуд јој све нава-
љивање, он је подсећа на ону праву „цијел
посјети“ те њој не остаје друго, већ му „пружа
бјелу руку“ и води га „тамо даље“ да види
њено „Језеро и зелено зетско поље“, па уверена,
да је „учитељ примјер добар и народа и држа-

ва“ прича му о постапку, „моћи и сили и раса-
пу“ оног „огњишта од врлина“, оног „посирица
величине“, онога „гнијезда од злочина“ — „гор-
дог Рима“. Па му прича даље, како се и „источ-
но царство просу на комате и државе“ те како

„И орлови и вранови
Устадоше на стрвину,
Разграбише, разнесоше
Велеможну царевину“
и како је том приликом „српски ора за себе
Добар дно уграбио“,
на како је после „јуначки мукама одољива“ и
све тако редом,

„Докле силни муж настаде:
Жупан један од жупана....“
од чијег је колена краљевало седам краљева и
два цара. Ту је песник прекида, молећи је, да
му каже.

Какав бјеше српски народ
У те славне дане наше...
а она му на то открива тако заносну слику, да
је он мора прекинути:

„Нека, вило, куку мени,
Што не живјех у те дане...“
На реторско њено питање
„Зар хероји црногорски
Икаквима изостају?
Зар пред собом — к смрти, к слави
Сунарица ког пуштају?“

одговара наравно према природи питања одлуч-
ном негацијом, но на исто такво друго питање

„Па сад зар би
Да се леже
На лаворе
Задобите?“
у неприлици је с одговором те му оставља пра-
зна места, које ће се „попунити,
Кад усане ова рука,
Ил кад ми се мили народ
Од садавих трећ мука!

За тим малим дигресом моли вилу, да настави
„причу од старија“ и она му онда, до Уро-
шеве смрти без прекидања, а после са почешћим
прекидањем, прича све до Косовске погибије.
Особито је живим бојама насликана судбина Де-
чанскога, смрт Душана Силнога и вечера кнеза
Лазара у очи кобнога Видова дне. Спев завршује
апотеозом Црнога Борба, Кнеза Данила и Влади-
ке Рада, које је „надисало, занијело, онојило“
и којима је „дух уздигло“ — Косово.

У име српске књижевности, којој је „Пјесник
и вила“ веома драгоцен дар, нека је хвала ви-
тешком владару Црне Горе!

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Jagić V. Das Byzantinische Lehrgedicht Spaneas in der kirchenslavischen Übersetzung von — — wirklichem Mitgliede der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Wien 1892. In Commission bei F. Tempsky, Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften. — На 8-ни стр. 42. — Ово је 8 свеска CXXVII књиге „Sitzungsberichte der kais. Akad. etc.“ — Не може се још рећи, да се зна потпуно, шта је све рађено у старој нашој књижевности. Сваком приликом и бољим проучавањем јавља се по које ново дело, за које се или није ни знало или је само по имену било знано, а то само тврди, да треба марљива рада, да се дође до потпуна суда о нашој књижевности. Једно дело, за које се није знало до сада да је било превеђено у нас, јесте „*Спанеја*“, на кога нам Јагић овим делом указа. Дидактична песма византијске књижевности XII века, савети без сумње Алексија († 1142), сина цара Јована, сестрићу Спанеји, јесу у нас преведени просом можда још у XV или XVI веку, судећи по двама рукописима, који су до сада познати. Један је од тих рукописа XVII века (по Миклошићу XVI, који га употреби у Lexicon-у под скраћеницом Misc.), српске ренесије, али показује траг бугарске мешавине. Ђ и Ж као и друге особине њене, а други са свим српска прерада XVIII века. Јагић описа оба рукописа, а за тим анализа прво посвету на увод, на савете заједно с причом о Ровоаму. Уз словенски текст додавао је и свој грчки превод ради византијолога. На крају расправе као „Anhang“ штампао је у целини „Спанеју“ рукописа XVII века. Овај је рукопис нађен међу хартијама пок. Миклошића.

Беч.

Б.

Радоје Рогановић, Црногорац. Царев Лаз, драма у три чина. Написао — — — Цетиње, књ. прн. државна штампарија, 1892. Цијена 1 фор. Бел. 8-а. Стр. 129. — Још године 1888 у „Јавору“ (бр. 35—41) саопштио је Радоје Рогановић драму у три чина под насловом „Царев Лаз“. Ове пак године у „Нашем Добу“ (бр. 49—51) изнесен је, „ради угледа каква ће од прилике бити цела драма“, цео трећи чин, који се у склопу овде разликује од трећег чина у „Јавору“. Најпосле има у 53 броју „Нашега Доба“ ове године у подписку „Поговор на драму „Царев Лаз“, и ту је у кратко испричан историјски задак драме и у кратко је написан и цео садржај њен. Пред први чин онога „Царева Лаза“ у „Јавору“ ставио је Рогановић још цуне две промене (шест појава), нешто је, и осим већ споменутога склопа у трећем чину, још изменио те је целу драму издао у књизи. Морам у напред рећи, да сам Рогановићеву драму и пре а и сад једва до краја дочитао. Ја не налазим у њој радње — ако епизоде, и то лабаво у везу доведене са главним догађајем, нисам рад рачунати амо — него је мени ту развесел пует диван, и то тако плитак и досадан, да ме већ код педесетог стиха почиње напуштати стрпљење. Ако је за драму доста, да је „чистим народним језиком и у народном духу састављена“, онда је Рогановић постигао, што је мислио. Но на

жалост је то тек мален део онога, што се за праву драму ниште, а Рогановић у свом „Цареву Лазу“ ван тога нема ничега. Сад или је одиета сам догађај необрађив драмеки у опште те дакле свима и свакоме, или се баш ле Рогановићу одупро. И сам стих (десетерац са сликом, измењан осмерцем, опет са сликом и то гдегде са схемом абеџ и са строфама по четири реда) није згодан сам по себи већ за драму, а за читаву драму наћи слика и звучна и ваљана, ту би заneo и мало вештји мајстор. Није дакле чудо, што се у Рогановића слаже: „Османлије“ и „мантије“ (стр. 27), „света“ и „Мухамеда“ (стр. 28), „реко“ и „тенко“ (стр. 37), „гада“ и „слага“ (стр. 44), „силу“ и „јазбину“ (стр. 62), „Ђауре“ и „горе“ (стр. 66), „Цефердара“ и „пролама“, и „броји“ и „бори“ (стр. 94). Нема овде места да набројим и оне силне најивности, које мал те не све пропраћа „брзо падање завјесе“, могу само још рећи, да је Рогановићев „Царев Лаз“ све пре, него оно, што би да је.

Г.

Стево Чуцурило. Буквар за основне школе у краљевини Србији, написао — — Четврто прерађено издање. У Београду. Штампна и издање краљевине Србије. 1892. Цена 50 пара дин. 8-а. Број страна није обележен. — Буквар је овај написан пуним разумевањем. Колико је садржина здрава и подобна духу и уму децејем, толико је и сам спољашњи облик леп. Слова су једна и крупна, да мало Шумадинче зацело неће бојати очију, када буде учило из овога буквара. Сlike, које помажу, да дете буде схвати писмена, израђене су једно и разговетно. Јако се истиче педагошка страна у овог буквара: да се поједина писмена боље схвате, додане су и у овом буквару — као и иначе у свима — слике, које приказују предмете, што се почињу на дотично писме, али се овде пошло још и даље па су бирани такви предмети, који су својом спољашњошћу налик на писмена. Тако и пр. уз писме з додана је слика змије, која је савијена као писме з. Ово је врло добро нарочито са педагошке стране. И иначе овај је буквар уређен добро; види се, да га је стручњак радио, а наша школска књижевност је само у дебитку овим букваром.

Ј.

Јосиф В. Стојановић, О утицају домаће дисциплине. Накладом књижаре Браће А Павловића. Ниш. Штампарија Ђорђа Мунца. 1893. Цена 40 пара. 8-а. Стр. 40. — Ова, као што их сам писац крети, проматрава о утицају дисциплине на дому деца и у јасно су изложена те ће добро доћи сваком, ко жели поуке у том, како да поступа децом настављајући их на пут. Писац је своја проматрања поделио овако: прво је у уводу поставио општа правила за домаће васпитање, нагласивши недостатке раније наведеног васпитања у српској кући, за тим под насловом „Дечја радозналост“ указује на родитељске мане у задовољивању уређене деце радозналости и учи их, како треба ту да се владају (ту имамо опазити, да ствар са питањем трогодишње девојчице, одакле је мама узела малог Перу, није са свим на чисто изведена); даље говори о децејем уображењу, о играма и играчкама детињим у засебну — другом — одсеку, која је најопсежнији; у трећем одсеку расиратља о

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

домашним казнама и тај је одсек пун натучен веома кра-
сних и корисних напомена; најпосле у четвртог одсеку,
којем је дао натпис „Закључак“, ређа казне, које се већ
не дају избећи а „у детету развијају добре и искорења-
вају рђаве особине“. Места из педагошких ауторитета (ру-
ских, немачких, француских и српских), на које се писац по-
зива, згодно су цитована, у опште се дела књижица даје
читати у слат и само можемо пожелети, да што више срп-
ских родитеља и наставника прочитају ту расправу па да
сида — као што то Јосиф В. Стојановић искрено жели —
сами опширније размислијају и из стручних књига читају
све оно, што се у овој књижици тек овлаш само напо-
миње.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

= **Јавор**, лист за забаву, поуку и књижевност, коме
је уредник др. *Илија Огњановић* а власник *Змај Јован*
Јовановић; престао је у својој 19. год. на начин веома не-
обичан у нашим приликама. Има и издавача има и до
700 претплатника па ипак се је уредник крајем ове го-
дине својевољно оставио уређивања. У последњем, 51. бро-
ју за 1892. год. штампано је уредник опширан чланак
„*Опроштај уредников са пошт. читаоцима Јавора*“. У њему
је нацртао малу историју Јаворову, али ни из ње не до-
знајемо за праве и оправдане побуде да се Јавор обустави
(дајбуди овде у Н. Саду). Прави разлог ће бити политичке
несугласнице између уредника и издавача с једне стране
и власника с друге стране. Бележимо овај догађај без
икаква тумачења, само додајемо, да овакви чисто спољаш-
њи утицаји политичке на књижевност не може бити од ко-
ристи књижевности. Из уредниковог поменутог чланка ва-
диме ове белешке. Под његовим уредништвом изашло је
226 бројева у 19 година. Почео је излазити 1874 г. прве
две год. трипут месечно а од 1876. сваке недеље. Почео
га је издавати К. Трифковић, од 1877 издавао га је 13
година Л. Јоцић, а од 1890 књижарница и штампарија А.
Пајевића. Сарадника је имао преко 400. За 19 год. донео
је „Јавор“ 1620 песама (лирс. и еп.), 518 приповедака
(306 изворних; 212 прев.), 291 поучан чланак, 94 живото-
писа, 224 разл. чланка, 440 књижевних оцена, 448 чла-
нака у „Диску“. — Потање проучавање показује, шта је
био Јавор нашој књижевности и изрећи ће свој коначни
суд о њему. Али и без тога помни посматрач Јаворова
рада не ће му одрећи велики значај за нашу књижевност
последње две десетине година, нарочито за одгајивање
читалачке публике, што је свагда потребна подлога да-
љем развијању књижевности. Било је у Јавору подоста и
гладних година, особито у последње доба, које су донеле
српској књижевности и много јалових радова. Јамачно
стоји та појава у узрочној вези и са неплодношћу наше
књижевности, али ипак је значајно, да је у више махова
страх од конкуренције нагодио Јавор да напредне своје
силе. И баш зато, што је та конкуренција (која је иначе
мала и има цети елемент смер као и Јавор) и индиректно
помогла, да се Јавор деветнаесте своје године успе до
знамените висине, није правично што је у божињем
броју „Браника“ — њ у својем великом опелу над „Ја-
вором“, од велике жалости за мртвим не само заборавио
него и увредио жива. Ако ништа друго, *хришћански* би
било рећи: „за спокој душе мртвом а за *здравље живом*“.

— Иван Мартиновић, учитељ у Панчеву, јавља, да од
нове године покреће пов. дејчи лист, који ће се звати
„*Српски глас*“. Лист ће за сад излазити једаред месечно и
то сваког двадесетог дана у месецу, у облику и величини
некадашње Великокикиндеке „Посеетрима“ а стојаће го-
дишње једну форинту или две круне. Претплату ваља
слати Вељку Константиновићу, учитељу, у Панчеву.

△ Добили смо 1. број „*Subotički list*“. Ово је по-
ред „*Nevena*“ други лист, који се покреће међу нашом
браћом западне цркве, међу Буњевцима. Лист је намењен
„за misne obće stvari, prosvitu, zabavu i gazdinstvo“. Поли-
тика је искључена, а „*Listak*“ ће служити лепој књижев-
ности. Излазиће „*Subotičke novine*“ једанпут недељно а
стајаће на годину 8 крунаша. Уредник је М. Ђ. Карапо-
вић. Радосно поздрављамо „*Subotičke novine*“, јер видимо,
да се и у наше браће Буњеваца буди народносна свест,
која је — на жалост — тако дуго спавала.

△ У последњем (52) броју „*Vienca*“ од прошле го-
дине штампано је *Književno pismo*, у ком се неки — *m* —
дуго околио на најновије издање Шенонна романа „Зла-
тареве злато“, штампаног у Београду ћирилицом. И „Стра-
жилово“ је хтело, да прикаже то издање својим читаоцима
и да га осуди, али се никако није могло. Но сад нам је
ево овим *Vienčevim „Književnim pismom“* уштеђено и тру-
да и места и ми ћемо се задовољити макар и тиме да
опазимо по где што на то „*Književno pismo*“. Да је то
„*Književno pismo*“ управљено само на Миту Ђорића (пис-
ца предговора у српском издању „Златарева злата“), ми
би смо и могли охутати, јер је на послетку, *strogo uzveshi*,
Ђорић то и заслужио; али они уклени: „*Sad mi znamo:*
za što su Srbi i prosvjeta međusobni protivnici!“ и „*Ova je*
knjiga ogledalo srpske prosvjete na kraju 19. vijeka“ — баш
нас силом вуку, да одговоримо на њих. Мита Ђорић јесте
одиста кривац, али не такав, за каква га издаје „*Književno*
pismo“, јер кад узмемо у обзир, какве су прилике иза-
звале српско издање „Златарева злата“, морамо Ђорића
много блаже оцењивати. Ђорић вам је само вратио мило
за драго — хтео је, да и ви осетите, како је то, кад се
од човека што отима. Ви сте од нас отимали, па се ето
тај грех свети на вама самима. Али велика је разлика
међу вашим и нашим отимањем. Код нас отима Мита Ђо-
рић, личност, која у нашој књижевности нема никаква
или бар врло мало имена, а код вас отимају ваши нај-
приознатији научници и капацитети. Ми вам отимамо
само један роман вашег романојера Шенон, а ко би све
побројио, шта ви нама отимате! Та ето, куда ћете више!
Отимате нам читаву једну књижевност — дубровачку књи-
жевност; отимате нам (и то онако испод пласта) српске
народне мелодије, песме, а има вас и таквих, којима је
и цар Душан био Хрват. — Ви сте дали иницијативу,
почели сте шовинизмом, па немојте се онда жестићи, што
је тај ваш шовинизам изазвао и у Мите Ђорића шови-
низам. И верујте нам, ако ви наставите тако и даље, као
што сте почели, дочекаћете, да од Срба не ће бити шови-
ниста само Мита Ђорић но и многи други, а онда —
онда тешко и вама и нама!

— На седници филозофско-историјског разреда Југосл.
Академије 22. дек. читана је расправа *B. Јаућа* о Ма-
танићеву одломку глаголекога апостола, који је сада сво-
јина академије а сачуваше се још 4 листа или 8 страна.
Глаголица је *обла*. По неким правописним особинама мисли

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— Одличног епископског књижевника Љубомира П. Пе-
нашовића одлучила је Заједница књижевника и уметника
у Београду да сад на Богојављење свечаном седницом
прослави педесетогодишњицу књижевног му рада.

ЧИТУЉА

† Јован Бошковић

Лицем на први дан Божића преминуо је у Београду
један од најзаслужнијих књижевника и научњака ери-
ских, кр. срп. министар просвете и црквених послова
Јован Бошковић. Рад Јована Бошковића на просвети ери-
ској био је многостручан и необично плодан. Радио је
пок. Бошковић на просвети епиској као научњак и књи-
жевник, као уредник листова, „Гласника ери. учеога дру-
штва“, као професор, као пријатељ лепих вештина и као
државник. Као Ђак Вука и Даничића развио је Бошковић
плодан рад на пољу филологије и епископске историје књи-
жевности толиким својим уним расправама и књигама;
као уредник „Гласника ученога друштва“ дигао га је и
одржао на потојој му висини; као професор беше један
од најсавеснијих и најодушевљенијих учитеља омладине
еписке, и на гимназијама, и на Великој Школи београд-
ској, на којој је „за био последњих 25 година више по-
иједан професор размишљао, како да средњошколску на-
ставу дигне на висину модерних средњих школа, да створи
чврст темељ епископског универзитета.“ Шта је радио пок.
Бошковић у ученим и хуманитарним друштвима, о томе
најбоље говоре записници тих друштава, а шта је радио
за пољу лепих вештина, о томе речито говори напредак
нашег просветног и културног развоја. Свака тога знали
би о Бошковићеву труду много да говоре нар. библиотека
и музеј, чији је управитељ био, о његову заузимању за
просвету еписку знади би говорити и записници са се-
дница нар. скупштине у Србији и нар. цркв. сабора нашег
у Карловцима. Но круна би раду и заслугама Бошковићевим
на просвети епиској биле реформе оне, које је замислио да
изведе на свима грама просвете као министар просвете
и црквених послова, и којих се већ и латио био са свој-
ственом му енергијом и темељитим разумевањем. Но не-
умислила га смрт ево спречи, те не могаде извести те ре-
форме своје. — Колико је Бошковић био уважен као књи-
жевник и научњак, то показују она силна друштва, којима
је био чланом, то показује његов сјајни погреб, који је
извршен о државноме трошку, и на коме се преставници
највиших државних власти такмачили с преставницима
просвете, лепих вештина и осталим родољубима еписким,
ко ће већу последњу почаст учинити заслужноме покој-
нику. На опелу у саборној цркви беше први намесник,
министри, дипломатски кор и многобројни пријатељи и по-
штовачи покојникови. Чинодјелствовао је митрополит Ми-
хаило са многобројним свештенством, а беседио је Милорад
Н. Шапчанин; пред великом школом држао је праву ака-
демску беседу проф. Светомир Николајевић, а на гробљу
један од саучесника пок. Бошковића.

академик, да је писан негде у Босни, Херцеговини или
старој Зети. Ово је нов доказ, да обла глаголица није са-
мо бугарска, него и наша, и да се налазе трагови њени и
у еписким земљама па ју је оданде мало по мало Њири-
лица потисла у Приморје, где је добила доцније углавном
облик. — На истој седници предата је расправа дра Милана
Решетара: Исправци и додатци тексту старијих писаца
дубровачких и то на Академијино издање песама Ник.
Наљешковића.

△ Deutsche Verlags-Anstalt (in Stuttgart, Leipzig, Ber-
lin, Wien) izdala je poziv na pretplatu na nov tечај ча-
сописа „Aus fremden Zungen“. Из тог позива читамо, ка-
квих ће дела донети тај часопис ове године у немачком
преводу. Међу Золом, Додетом, Толстојем, Мофасаном и
др. налазимо ту и два наша приповедача: Ђуру Јакшића
и Л. К. Лазаревића. Од Јакшића ће угледати света „Das
Wirtshaus von Krivosek“, (Кривосецка механа), а од Лазар-
евића „Der Schulheilige“ (Школска икона).

+ У првом делу XIII књиге „Denkschriften“ бечке
академије наука штампана се проф. Јагића рад „Slavische
Beiträge zu den biblischen Apocryphen“. У првом
одељку ове радње реч је о „Die altkirchenslavischen Texte
des Adambuches“. Овај рад проф. Јагић поднесе у седници
од 8. новембра прошле године (по нов. кал.)

+ У 40. броју рускога листа „Благовѣстѣ“ дознајемо,
да је „разибројѣ подлинника“ преведена Вукова песма
из II, 25. Женитба цара Вукаштина. Српска народна
былина. — Превео ју је А. Васильевъ.

+ „Бос. Вила“ у свом последњем броју (30.) од ланске
године јавља, да „Slovanski Svet“ доноси од 20. броја
наше народне pjesme. Да ли у словеначком преводу, то
на каже „Бос. Вила“, или ли то која нар. песма доноси.

+ Руска „Бесѣда“, што излази у Лавову, доноси у
22. броју из пера Ивана Пода „Кое-что о буньвецахъ,
этнографическій очеркъ“.

+ У Прагу већ поодавно излази енциклопедијски
речник под именом „Ottoho Slovnik naučný. Ilustro-
vaná encyklopaedie obecných vědomostí“. Речник овај излази у свескама од 48 страна, а стаје
свешница 36 крајцара. Ту скоро изишао је свезак 121
до 122., у ком је реч: Černínové go Čína. У овој је свесци
и реч о Црној Гори, те је додао и карта Црне Горе и
Боке которске, као и два снимка типа и ношње при-
горске.

+ Бечка опера припрема извођење за бечки свет.
Ускоро даје балет „Eine bosnische Hochzeit“, за који
се у велико спрема: одело је добила из Босне, а бо-
санска влада одредила је и лица, која ће балеткиње учи-
ти и еписком колу.

+ На енглеском језику написао је Poulney Biegelow
своје путописне црте о подунавским државама, а под
натписом „Paddles and Politics down the Danube.“
Дело је и илустровано, вели „Дневни Лист“.

□ У другој свесци „Annales de l'école libre des sciences
politiques“, од прошле године, изиде чланак „Les nationa-
lités de Macédoine.“ И о њем се још у нас не помену ништа!

САДРЖАЈ: Несништво: У спокојству. Последњи Вурћ. Мати Ивана Тургењева. — Поука: Службено дописивање
Плинија млађег и Трајана. — Књижевност: Прилози епископског рјечнику. Књижевне оцене. — Ковчежић:
Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаклу. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по
год. 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а
претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију, према претплату књижара В. Валожића у Београду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS